

Monopolizarea opiniei publice și funcția critică a mass-media

Constantin Ilaș

Introducere

A devenit deja demult indiscutabilă ideea conform căreia rolul agoriei antice este jucat în modernitate nu atât de către Parlament, cât mai ales de către mass-media. Sănătatea mediilor de informare în masă nu-i poate fi nimănui indiferentă, poate în aceeași măsură în care sunt de dorit pentru democrație o justiție independentă și dreaptă sau o clasă politică necoruptă ori instituții statale funcționale. Nietzsche spunea la un moment dat că nu avem un alt mijloc pentru a acționa bine decât pe acela de a gândi corect. Or, pentru gândirea corectă, adică pentru posibilitatea de a anticipa în detaliu ceea ce urmează să faci, decisive sunt informațiile prelabile. Dacă acestea din urmă nu sunt obținute pe cont propriu, devine de la sine înțeleasă nevoia ca mediile de informare să fie imparțiale și obiective, după cum trebuie să asigure un acces liber și egal la exprimare tuturor opiniilor (fapt care, bineînțeles, nu conferă prin el însuși în mod automat o valoare egală tuturor opiniilor).

Valoarea centrală a democrației este libertatea fiecăruia dintre noi, iar aceasta se întemeiază pe liberul arbitru, pe judecata și hotărârile noastre luate în chip independent. În măsura în care considerăm această cerință la modul absolut, aceasta ar însemna că în privința chiar și a celui mai mărunț fapt fiecare dintre noi ar trebui să întreprindă o investigație pe cont propriu. Firește, așa ceva este imposibil, căci s-ar paraliza decizia și acțiunea pe termen nedefinit, adică cel puțin până la aflarea adevărului. De aici rezultă faptul că nu numai sănătatea mediilor de informare este hotărâtoare, ci și încrederea cetățenilor cu privire la acestea. De altfel, aceste aspecte sunt interdependente, întrucât orice derapaj în sănătatea mediilor de informare atrage sau ar trebui să atragă după sine neîncrederea cetățenilor. Totodată de la sine înțeles este și ceea ce știu demult oamenii politici, și nu numai ei, anume: cine stăpânește și formează opinia publică stăpânește și modelează gândirea și, în consecință, acțiunea.

Ca atare nu ni se pare întru totul ilegitimă chestiunea: cine și cum anume veghează asupra *câinelui de pază* al democrației? Nu pledăm aici pentru ca eventualele exigențe exprimate în legătură cu sănătatea presei să devină corp pentru o lege mass-media, ca în Ungaria, de exemplu. Vom lua sănătatea mediilor de informare drept simptom pentru virilitatea democrației și al democratizării reale. Pentru aceasta, adică pentru felul în care sănătatea mass-media poate fi luată ca simptom al trăinicieii unei democrații, este de ajuns să ne uităm către democrațiile funcționale din Occident, pentru a

remarca grija și preocuparea constantă a oamenilor politici pentru ca încrederea opiniei publice în reputația lor să rămână intactă, neștirbită, și totodată la cât de rapid, drastic și ferm este sancționat un om politic atunci când credibilitatea lui este șifonată prin dezvăluirea întemeiată pe probe a unor fapte care nu cadrează cu statutul de persoană publică. De altfel, ne interesează nu atât de mult sănătatea, cât mai ales bolile, urgențele și pericolele care afectează ori pot afecta mass-media. Important este faptul ca derapajele inerente care apar în funcționarea mediilor de informare să nu afecteze decisiv și în integralitatea sa spațiul public. Credem că este de dorit, pentru sănătatea mediilor de informare, un anumit grad de disfuncționalitate al lor care să mențină treze discernământul, luciditatea și circumspecția opiniei publice cu privire la potențialele derapaje în informarea onestă a cetățenilor.

Or, noi credem că intelectualii sunt cei chemați să vegheze asupra acestor boli ale *câinelui de pază* al democrației. A veghea asupra... înseamnă a le depista, a le formula, a atrage atenția asupra lor, a le expune ca prioritate publică urgentă, a le indica locul și formele de manifestare și a formula judecăți de valoare care să conducă la discreditarea sau etichetarea ca nefrecventabil pentru acele ziare, reviste, posturi de radio ori TV care prezintă semnele îmbolnăvirii. De ce tocmai intelectualii trebuie să fie „anticorpii”? Odată, pentru că grija lor cea mai intensă privește *libertatea jocurilor cu ei înșiși*, adică libertatea de a investiga oricât și nestingheriți ce se petrece cu ei pe această lume; în al doilea rând, mulțumită acestei griji, intelectualul devine excesiv de prudent, precaut și prevăzător cu privire la orice ar putea veni peste această libertate dinspre spațiul public și ar putea s-o vătămeze. Exprimat frust: intelectualii sunt chemați și pot veghea întrucât cultura lor, care nu înseamnă altceva decât familiarizarea temeinică și îndelungată cu cele pe care le poate face omul semenului său și cu cele ce s-au petrecut deja prin istoria universală, îi face să fie temători în sensul cel mai nobil al paranoiei, adică să dețină o sensibilitate exagerată („văz enorm și simț monstruos”) cu care anticipează toate tipurile de pericole și primejdii actuale, viitoare, posibile, reale sau chiar închipuite. Am putea chiar supralicita, spunând că funcția socială a intelectualului nu este alta decât aceea de a *experimenta frica* în toate formele și manifestările posibile, fapt care-i conferă posibilitatea de a imagina, de a vedea și anticipa pericole acolo unde privirea simțului comun nu ar putea bănuși că există.

În ceea ce privește țara noastră, și poate toate țările ieșite în 1989 din fostul bloc comunist, intelectualii au trebuit să-și asume o sarcină suplimentară. Considerăm a fi plauzibilă opinia lui H. R. Patapievici, exprimată recent într-un supliment al revistei „22” și anume că, citez cu aproximație: „comunismul ne-a adus și a adus întreaga societate într-o stare de apolitism amorf, fiind neutralizată din punct de vedere politic”¹. Cu alte cuvinte, un regim politic totalitar a reușit să ne aducă din punct de vedere politic la o veritabilă stare de natură. În consecință, intelectualii au trebuit să-și asume și sarcina de a fixa prioritățile agendei spațiului și treburilor publice.

Sarcina pe care ne-am propus-o aici constă dintr-o analiză comparată a problemelor și urgențelor mass-media așa cum au fost acestea depistate și formulate de către intelectuali în revista „22”. Materialul asupra căruia am aplicat această analiză e

¹ Horia R. Patapievici, „România a ratat complet ideea statului minimal”, 22 Plus 306 (2010), <http://www.revista22.ro/articol-9184.html> (accesat 6.01.2010).

prezentat de câteva numere luate aleatoriu din colecția revistei; mai exact, 15 numere din perioada 1990–1992 și alte 15 numere din perioada 2009–2010. „Selecția” aleatorie are rolul de a configura o relativă dimensiune statistică, adică pentru a verifica dacă urgențele privitoare la mass-media sunt într-adevăr recurente, adică dacă sunt cu adevărat priorități și nu doar simple reacții determinate de vreo întâmplare sau alta fără reverberații asupra întregii comunități pe o perioadă mai lungă. Din punctul de vedere al metodei, am adoptat o „privire de extraterestru”, considerând că tot ce-a mai rămas din civilizația românească sunt numerele revistei ”22” cercetate. Altfel spus, am încercat pe cât ne-a stat în putință să ne supunem „lucrului însuși” și să-l exprimăm. Totodată, suntem lucizi cu privire la faptul că dacă anumite urgențe și teme recurente în anii ’90-’92 nu mai apar și în 2009 sau 2010, aceasta nu înseamnă și faptul că problema depistată a fost soluționată, ci poate că este doar mai puțin urgentă decât altele. Am lăsat deoparte ipoteza seducătoare vizând măsura în care revista „22” a contribuit la democratizare: este destul de complicat să verifici dacă, cum și care au fost preluate și concretizate, legislativ sau altfel, de către oamenii politici, temele și prioritățile considerate urgente și absolut necesare de către intelectuali. Este de ajuns să ne amintim cât de defectuos legislativ și practic funcționează CNSAS pentru a vedea cât de deliberat „distorționat” a fost preluat de către politicieni proiectul deconspirării Securității ca poliție politică și a accesului la dosare. Sau, în ce măsură poate fi luat discursul din Parlament al președintelui cu privire la condamnarea comunismului drept punct culminant, deși doar simbolic în absența unei bune și efective legi a lustrației, al faptului că intelectualii au reușit să fixeze cu succes anumite teme și priorități ale agendei publice?

Putere și televiziune: telerealitatea

22 decembrie 1989: România trece brusc de la controlul politic și cenzura ideologică depline exercitate de către partidul comunist și de securitate asupra tuturor mijloacelor de comunicare în masă, la un maraton de transmisiuni în direct, adică de la ideologizarea totală a realului la faptul brut transmis live. Probabil așa s-ar putea explica dependența crescută de televiziune care se mai constată încă la noi. Și poate că ar trebui să recunoaștem: a fost momentul ideal, romantic și glorios și pentru politic și pentru mass-media, pentru că niciodată de atunci nu s-a mai guvernat în direct și la vedere și niciodată de atunci mass-media n-a mai oferit cel puțin sentimentul participării directe a populației la actul guvernării. În acea vreme, știți bine, orice informație difuzată pe post conducea aproape automat la o reacție promptă a populației, în stradă.

Contextul general în care a activat mass-media în anii ’90-’92 poate fi schițat prin inventarierea succintă a temelor recurente din revista „22”: nevoia de aflare a adevărului cu privire la evenimentele din decembrie 1989 și a mineriadei din 13-15 iunie 1990, și legată de acestea nevoia de a descoperi, de a judeca și de a pedepsi individual pe cei responsabili; înființarea Alianței Civice și prioritățile acesteia; liberalizarea prețurilor și privatizarea; supraviețuirea structurilor și a mentalităților comuniste; revenirea foștilor activiști de partid și a slujitorilor Securității pe piața opiniei publice; problema autonomiei universitare; recuperarea trecutului și a memoriei; „independența”

Televiziunii Române Libere; procesul comunismului; riscul desființării Uniunii Scriitorilor. De asemenea, nu vom putea stărui asupra tuturor urgențelor mass-media semnalate de către intelectuali, dar o schiță rapidă poate configura o imagine de ansamblu a problemelor cu care se confrunta presa, urmând ca noi să ne oprim doar asupra celei mai stringente. Numărul 42 (92) din anul 1991 al revistei „22” are în antet un titlu mare: „Presa în pericol!”, iar editorialul Gabrielei Adameșteanu, „Cifre, nu fraze” inventariază sec problemele cu care se confrunta revista „22”, și în general presa scrisă: scăderea tirajului (22, de la 100.000 de exemplare în ianuarie 1991 la 37.000 în august); lipsa de control asupra difuzării (Rodipet reținea sume mari pentru exemplarele nevândute, dar nu exista de fapt un control asupra retururilor); proliferarea presei tabloide incipiente; diferențele dintre prețul de cost plus prețul de difuzare și prețul de vânzare (12,75; 4,75; 10 lei); faptul că principalul difuzor, Rodipet-ul, era controlat de către stat și nu exista o rețea de difuzare națională particulară capabilă s-o concureze pe cea de stat; apelul la un difuzor particular a cauzat pierderi de un milion de lei revistei (pachetele de ziare au fost găsite nedesfăcute, intacte, nedifuzate; scandalul „Cassandra”); blocaj financiar în recuperarea datoriei cu pierderi datorate și ratei inflației; discreditarea de către Președintele în funcție, Ion Iliescu, a unei „anumite părți a presei” și apariția unei alte părți a presei menită să atace opoziția puterii; creșterea prețului hârtiei și a tipăririi (de patru ori din primăvară până în toamnă), așadar riscul falimentului pentru publicațiile care nu și-au mărit prețul de vânzare peste prețul de cost pentru a rămâne accesibile unui public cât mai larg; pericolul „unanimității”, adică faptul că, în absența presei independente, în spațiul public ar putea ajunge doar „informațiile” pe care le transmitea radio-televiziunea română și presa scrisă controlată de Guvern și partidul majoritar, FSN; este totodată recunoscută libertatea presei (faptul că nu s-au mai spart ferestrele redacțiilor; nu s-au mai distrus mașini de scris și fax-uri; nu au mai fost agresați oamenii redacțiilor doar pentru că purtau legitimațiile unei „anumite părți a presei”: referința este la „mineriada” din 13-15 iunie 1990); legea care amenința să cuminească o „anumită parte a presei”²; faptul că asociațiile ziaristilor, sindicale și profesionale, au căzut de acord cu privire la o Lege a Presei ignorată însă de către Parlament³, care avea un alt proiect.

Urgența majoră a mass-media din România în anii 1990–1992 este rezumată exemplar într-un articol care amintește de un interviu a lui Vartan Arachelian cu Regele Mihai, „difuzat ca printr-un miracol”⁴ la Televiziunea Română în timpul campaniei electorale din aprilie 1990. Cu alte cuvinte, în anii '90 era nevoie de miracole pentru ca o informație de interes public, dar care nu convenea puterii FSN, să ajungă să fie difuzată la Radio-Televiziunea Română. Așadar, chestiunea cea mai urgentă pentru intelectuali în ceea ce privește mass-media a fost faptul că cel mai important mijloc de comunicare în masă, TVR, era controlat de către puterea politică. Și, deși fiind un

² Alina Mungiu, „Faceți acordul măcar la Legea Presei”, 22, 49, 1990, p. 13 (articolul face parte dintr-o pagină dedicată unui an de la libertatea cuvântului, realizată de Alina Mungiu).

³ Mungiu, „Faceți acordul”, 13. Despre o nesupunere civilă la această eventuală lege a presei scrie și Victor Ivanovici, în articolul „Nesupunerea civilă”, 22, 24, 1991, p. 4.

⁴ Mihnea Moroianu, „Statuia Comandorului”, 22, 5, 1991, p. 4.

serviciu public, nu respecta principiul egalității de tratament⁵ astfel încât opoziția politică, precum și cei care aveau alte opinii decât puterea politică, nu aveau acces la exprimarea opiniilor lor pe canalul dominant de comunicare în masă. În consecință, opinia publică era modelată exclusiv de către putere, conform intereselor sale, iar populația era pusă în situația lipsei de alternativă, pentru că, de facto, opoziția era „lipsită de mijloacele practice de a influența opinia publică”⁶. Or, în revista „22”, monopolizarea televiziunii publice de către Președinte, Guvern și partidul majoritar este examinată și denunțată în toate formele sale: de la discreditarea și calomnierea publică a unor personalități incomode pentru putere⁷ până la orchestrarea violențelor de stradă prin intermediul TVR⁸; de la prezentarea de non-știri și risipa timpilor de antenă cu emisiuni ridicole⁹, până la minciuna organizată¹⁰ și gândirea unei legi a audiovizualului deliberat defectuoasă, pentru ca accesul opoziției la dreptul de antenă să devină imposibil¹¹; de la faptul că „hiperbolizarea mișcărilor puterii”¹² și prezentarea exclusivă a opiniilor puterii modelează în opinia publică o anumită „viziune” despre democrație la încercarea eșuată de spargere a „blocadei” prin înființarea primului post de televiziune independent, SOTI care să „contrabalanseze dezinformările televiziunii prin existența unei «tribune» a adevărului,... SOTI, care să fie «cheia succesului» în spargerea blocadei de minciuni oficial-televizate”¹³; de la nevoia de a elimina din TVR vechii activiști de partid, cenzorii și slugile Securității la eliminarea deplină a controlului politic al TVR printr-o lege de organizare și funcționare prin care TVR să nu mai poată fi aservită puterii niciodată¹⁴. Or, în dezbateră proiectului de lege a audiovizualului, Doru Cosma critică reglementarea incompletă și lacunară a dreptului de antenă, care nu prevede modalitățile practice pentru aplicarea efectivă a legii: nu se arată care sunt beneficiarii dreptului de antenă, așa cum prevăd legile din Franța și Statele Unite, după cum nu se arată nici în ce fel li se asigură acestora egalitatea de tratament în exprimarea opiniilor, după cum, de asemenea, se remarcă din mai multe articole ale proiectului „tendența de a favoriza formațiunea politică aflată la putere”¹⁵; este criticat și art. 36 din același proiect, care prevede „existența obligatorie a cel puțin unei persoane

⁵ Doru Cosma, „Dreptul la antenă”, 22, 9, 1991, p. 14:

⁶ Bedros Horasangian, „Autoritate, autoritarism, autorități”, 22, 5, 1991, p. 4.

⁷ Dan Grigore, „Partitura calomniei”, 22, 5, 1991, p. 12; Andrei Pleșu era „descoperit” la un „eveniment televizat pe programul I la o oră de maximă audiență” drept „vinovatul, Marele Vinovat, autorul tuturor vânzărilor de țară”.

⁸ Bogdan Ghiu, „Sentimentul datoriei împlinite”, 22, 24, 1991, p. 2; articolul aduce în atenție și demontează un film realizat de o companie „Media Pro”, bănuită a fi a lui Adrian Sârbu, și televiziunea română, film intitulat „Junie 1990 – 72 de ore”, prezentat pe 13 iunie 1991 la TVR, cu scopul de a legitima intervenția violentă a minerilor în 14 și 15 iunie în Piața Universității, prin aceea că prezenta denaturat și mistificator doar evenimentele din 13 iunie și doar din perspectiva autorităților.

⁹ Alina Mungiu, „Diletantism jurnalistic de interes național”, 22, 9, 1991, p. 2; Ștefana Steriade, „Televiziune și democrație”, 22, 47, 1990, p. 4.

¹⁰ Bedros Horasangian, „Minciuna organizată”, 22, 24, 1991, p. 4.

¹¹ Cosma, „Dreptul la”, 22, 9, 1991, p. 14.

¹² Steriade, „Televiziune și”, 22, 47, 1990, p. 4.

¹³ Andreea Pora, „Cazul SOTI”, 22, 2, 1992, p. 6.

¹⁴ Dumitru Iuga, „Ce rol nefast a jucat Televiziunea!”, 22, 45, 1990, p. 10.

¹⁵ Cosma, „Dreptul la”, 22, 9, 1991, p. 14.

juridice publice care să transmită cu prioritate programele și informațiile provenite de la Parlament, Președintele României și Guvern”.

La aproximativ un an după mineriada din 13-15 iunie 1990, în rubrica „Ochiul de lemn”¹⁶ Bogdan Ghiu avansează un concept, *tele-puterea*, menit să circumscrie sintetic relația dintre putere și televiziunea publică, TVR. În acest concept era gândită „solidaritatea simbiotică” dintre cele două instituții: „nu se poate spune cine pe cine creează, întreține, dirijează”, ele își află „fiecare esența în cealaltă printr-o rețea de trimiteri și complicități care, pentru publicul privitor-văzător, ține loc de realitate, ocupă locul realității”. Or, pornind de la această ultimă remarcă a lui Bogdan Ghiu, s-ar putea spune că, cel puțin în ceea ce privește activitatea puterii, românii au avut de-a face nu cu o informație obiectivă, ci mai curând cu o *tele-realitate*. Eficacitatea acestei tele-realități au resimțit-o, cred, mai ales cei care, în încercarea de a demonta unul sau altul dintre zvono-sloganurile lansate de către TVR, în loc de informații și de dezbateri, au ajuns la conflicte exacerbate chiar cu propria familie. Mai mult chiar, eficacitatea tele-realității a fost consfințită cu sânge și viață de om, după cum vom vedea. Cel de al treilea pilon, Securitatea, care a contribuit la construcția tele-realității, spunea Bogdan Ghiu, a definit în mod esențial maniera de manifestare și a televiziunii, și a puterii: „dependența de această a treia «instituție» determină comportamentul contradictoriu al unei puteri și al unei televiziuni care se arată parcă pentru a nu fi văzute... principiul de acțiune al televiziunii, al puterii, al tele-puterii este de a aboli tocmai distanța, exterioritatea, spațiul public, acționând pe dinăuntru”.

În numărul 24 din 21 iunie 1991 al revistei, în aceeași rubrică, Bogdan Ghiu conchide, pe linia trasată de conceptul de tele-putere: „nimic nu există dacă nu este arătat la televizor și dacă nu este perceput decât așa cum e arătat. Existăm numai prin și pentru televiziune”. De fapt, în acest articol este cerută demisia „conducerii televiziunii, de care atârnă tot restul”, considerată responsabilă pentru difuzarea filmului amintit mai sus. Ne-am oprit asupra acestui articol pentru că critica filmului cu pricina dezvăluie contribuția decisivă a TVR în orchestrarea violențelor de stradă din 14-15 iunie 1990, de departe cel mai grav incident declanșat prin mass-media.

Intitulat „*Junie 1990 – 72 de ore*”, el reprezintă încercarea nereușită de a legitima, la nivelul percepției, intervenția, inutilă de altfel, a minerilor din 14 și 15 iunie. Conform răspunsului unui miner la întrebarea „de ce au venit la București?” – „am văzut la televizor”!: cu alte cuvinte, „nici minerii înșiși, de fapt, nu au putut explica de ce au venit”. Filmul a fost difuzat pe 13 iunie 1991. În opinia lui Bogdan Ghiu, filmul confirmă indirect orchestrarea pusă la cale de către Ion Iliescu pentru evacuarea fenomenului intitulat Piața Universității, care a fost singura sursă de dezordine internă pentru puterea instalată la 20 mai 1990, dar care a deranjat cel mai mult prin intensa contestare a legitimității puterii: „la un alt nivel, între evenimentele de acum un an și filmul despre ele de acum este o continuitate directă, „firul roșu” al minciunii... Alegând mutismul, puterea a vorbit mai clar decât se putea imagina: prin montaj și decupare de imagini; încercând nu să lămurească – deși era de ajuns să recunoască – ci, în

¹⁶ Bogdan Ghiu, „S-o credem orbește?”, 22, 21, 1991, p. 2. Expresia „ochiul de lemn” era, bineînțeles, menită să sugereze simbolic realitatea pe care o voia construită puterea prin televiziune, făcând aluzie la expresia „limba de lemn”.

continuare, să incite. Din totalul de aproape o oră, 45 de minute au fost dedicate zilei de 13 iunie”. Contribuția TVR? Iată două extrase din raportul GDS cu privire la evenimente: în data de 13 iunie, „în jurul orei 14.30, un speaker de la Actualități citește un comunicat al Președintelui, în care se afirma că grupuri organizate sunt pe cale de a veni la anumite obiective de stat, printre care, probabil, Televiziunea, și roagă forțele fidele democrației să apere aceste obiective. În jurul orei 17, se transmite pe post un comunicat al Guvernului cu conținut asemănător. (...) Pe la ora 20.30, emisiya se întrerupe cu totul, inclusiv mira, din decizia Ministerului Poștelor și Telecomunicaçõesilor. Lipsa de motivație tehnică a întreruperii a fost expusă într-un comunicat al Sindicatului Liber al Lucrătorilor din Televiziunea Română. Mai mult, orice telespectator știe că, dacă are loc o defecțiune în studio, pe ecran apare mira, transmisia neoprinde-se de fapt”¹⁷. Trebuie reamintit că „întinericul de la televiziune”¹⁸ a durat aproximativ 40 de minute¹⁹ și a întrerupt un meci de fotbal al campionatului mondial din Italia, 1990. Articolul lui Ghiu citează de asemenea raportul GDS. De altfel, critica acestui film dezvăluie și maniera generală a TVR de a proceda în acei ani: montaj și decupare de imagini, filmări doar din perspectiva „organelor”, practica „omisiunii elocvente”, etichetarea defăimătoare: țigani, delincvenți, golani, legionari, drogați, intelectuali – „pelicula cu pricina ilustrează un *stil* și o *operă* – a unei televiziuni și a unei puteri”. De asemenea, din film „nu a putut trece neobservată contradicția dintre realitate și comunicatele oficiale. S-a putut vedea cu ochiul liber că nu a existat, contrar celor afirmate de Ion Iliescu, niciun fel de organizare, ci, din contră, un imens haos, că, adică, organizarea a fost de partea «celorlați» (a organelor, paranteza noastră), că, departe de a fi fost subiectul propriei lui acțiuni, omul de pe stradă a fost un obiect ușor modelabil. Că, în aceste condiții, minerii au venit degeaba, când nu mai era nici un pericol.”²⁰

Ca o primă concluzie preliminară, se poate afirma că în anii '90-'92 în mass-media din România, cel puțin așa cum îi apare imaginea de ansamblu în revista 22, critica puterii și a guvernării abia reușea să se facă auzită și aceasta doar în câteva cotidiene din presa scrisă sau în săptămânalul 22. Faptul că intelectualii din GDS și care semnav în 22 au fost constant atacați în ziarele puterii (*Azi*)²¹ precum și în cele care făceau pe față jocul puterii (*România Mare, Europa, Totuși Iubirea*) trebuie luat ca expresie a faptului că au depistat de fiecare dată și fără echivoc nu numai prioritățile reale ale României de atunci, ci au și devoalat critic mișcările și intențiile puterii și ale guvernării.

¹⁷ <http://www.revista22.ro/dosar-mineriada-1818.html>.

¹⁸ Bogdan Ghiu, „Sentimentul datoriei împlinite”, 22, 24, 1991, p. 2.

¹⁹ Cristian Tudor Popescu, „Spirala violenței”, 16 iunie 1990, *Adevărul*, An I, Nr. 144: „E lesne de înțeles că imaginile din seara aceea, transmise de TVR, și mai ales lipsa oricăror imagini, vreme de 40 de minute pe micul ecran, au creat, inevitabil o stare de tensiune, de panică, în întreaga țară. Ceea ce s-a întâmplat a doua zi în București, începând cu primele ore ale dimineții, a fost o reacție tot atât de inevitabilă; spirala violenței odată inițiată, urcă întruna. Aceasta reacție s-ar fi produs și în lipsa apelului prezidențial, care a avut ca principal efect diminuarea creditului de care se bucura președintele și guvernul” <http://www.revista22.ro/dosar-mineriada-1818.html>.

²⁰ Ghiu, „Sentimentul datoriei împlinite”, 22, 24, 1991, p. 2.

²¹ Sorin Faur, „La omologare”, 22, 21, 1991, p. 2.

Mass-media, afacerile, sindicatele și politica: parteneriate „strategice”

6 decembrie 2009: Traian Băsescu este reales Președinte al României în al doilea tur de scrutin. Se infirmă astfel unul din miturile recente cultivate chiar de către mass-media, și anume că nu se poate câștiga un război împotriva presei²². Titluri din revista „22”²³: „Băsescu II, născut din ura mogulilor și prostia lui Geoană”, „Aroganța oligarhilor i-a făcut cadou lui Băsescu al doilea mandat”, „Victorie împotriva tuturor”, „Au pierdut împreună”. Aceste titluri vorbesc cumva de la sine despre situația mass-media reflectată de revista „22”: „70.000 de români în plus față de votanții lui Mircea Geoană au făcut diferența în ceea ce trebuia să fie punctul culminant al «Watergate»-ului român început în 2007, odată cu acțiunea de suspendare a lui Traian Băsescu din funcția de președinte”²⁴.

Probleme generale ale mass-media, așa cum apar în revista „22”: degradarea generală a nivelului dezbaterilor publice; polarizare politică excesivă; luări de poziție tendențioase; șantajul de presă; presiuni prin campanii de presă făcute de Antene și Realitatea SOV asupra instituțiilor statului (Fiscului, CNSAS, ANI, CNA)²⁵; apariția de stenograme din dosarele DNA aparținând lui Voicu, Vântu sau refritoare la încercarea de șantaj asupra șefului ANI, Macovei, de către Sorin Roșca Stănescu și Bogdan Chireac, rămași încă nesancționați penal; încercarea de canonizare a marelui pontif al național-comunismului, Adrian Păunescu²⁶; „mogulizarea” presei, dovedită indirect prin stenogramele din dosarele Vântu; calomnia constantă, minciuni și rea credință, nevoia de audiență cu orice preț; informațiile denaturate, ca să nu le spunem dezinformări; alianțele dintre liderii de sindicat, partide politice și mogulii de presă; etichetele puse de Președintele actual: „tonomate” și „mogul”; parteneriatul dintre trusturile media și opoziția politică; partizanatul agresiv și obedient al moderatorilor, redactorilor și editorilor; linșajul media al Președintelui și al partidului de la guvernare, printre altele explicabil și prin nevoia de defulare publică, de găsire a unui țap ispășitor în vreme de criză economică accentuată: „Watergate”, dar cu manipulări și injurii, nu cu dovezi – toate acestea au condus la transformarea opiniei publice și a spațiului public într-un câmp de luptă partizană, împiedicând posibilitatea de dezvoltare a unei piețe concurențiale a opiniilor celor mai productive pentru viața comunității în ansamblul ei, precum și pe aceea a satisfacerii nevoii de informații veritabile.

²² Acest aspect a fost remarcat de către Sorin Bocancea într-o discuție privată.

²³ 22, 50, 2009.

²⁴ Andrei Comea, „Victorie împotriva tuturor”, 50, 2009, p. 4.

²⁵ Andreea Pora, „Presa Malpraxis”, 22, <http://www.revista22.ro/arhiva-2010-06-29>.

²⁶ Personal, cred că tabloidizarea și OTV-izarea mass-media au început odată cu reactivarea în spațiul public, după decembrie '89, a jurnaliștilor (C.V. Tudor, Adrian Păunescu, Eugen Barbu) care au slujit Securitatea în perioada comunistă și care aveau pe atunci sarcina de a discredita diaspora și orice posibilă opoziție la regimul comunist. „Stilul” publicațiilor Europa, Totuși Iubirea, România Mare, Socialistul, dar și al personajelor gen C. V. Tudor, A. Păunescu, Gheorghe Funar, Ghe. Dumitrașcu, George Pruteanu, George Becali care au făcut și fac încă audiență, nesancționat public, a încurajat degradarea până la tabloidizare a unei bune părți din mass-media.

Trebuie remarcată, de asemenea, și o oarecare idiosincrazie a celor care semnează în revista „22” cu privire la derapajele mass-media și mai ales cu privire la „mogulizare”. Insistența intelectualilor asupra temei „mogulizării” presei și a statului de drept se datorează, după părerea mea, unei scheme abile²⁷, dar clasice, puse în fapt la trustul Realitatea Media de către Sorin Ovidiu Vântu: în primii ani de la preluarea acestui trust am avut poate de-a face cu cel mai echilibrat peisaj mass-media. Postul Realitatea TV mai trăiește încă din trendul de credibilitate câștigat în acei ani și tocmai din cauza acestei credibilități reale a apărut dezamăgirea uriașă, și aceasta cu atât mai mult cu cât la Realitatea TV sunt angajați Stelian Tănase, fondator al GDS și al revistei „22”, precum și Emil Hurezeanu, analist și publicist care a fost prezent constant în paginile aceleiași publicații. Referințele la aceștia sunt destul de frecvente (pentru că au reprezentat o speranță într-o presă onestă) acuza fiind că, deși sunt acolo, nu fac absolut nimic pentru normalizarea discursului acestui post de televiziune.

În luna octombrie 2010, în contextul trimerii în judecată a lui Sorin Ovidiu Vântu pentru fapte de favorizare a infractorului, în mass-media apar stenogramele unor convorbiri ale acestuia cu directori editoriali și alți jurnaliști cu vizibilitate publică. Stenogramele sunt imediat luate ca dovezi²⁸ ale implicării patronilor de presă în politica editorială a ziarelor și a posturilor TV, precum și ale implicării active în politică pentru a obține protecția personală sau a afacerilor²⁹: „mulți sunt cei care au spus că era important să se publice stenogramele, pentru a dovedi că Vântu le sufla în gură șefilor săi editoriali. Asta ca să arăți publicului cum înțeleg mogulii să facă (pe) politica editorială. «Că altfel nu aveam cum», era argumentul suprem”³⁰. Și, într-adevăr, multe pasaje din aceste stenograme devoalează nu atât calitatea umană primitivă și prozaică a celor implicați, precum și a convorbirilor lor cât mai ales „cenzura, ingerințele editoriale, transformarea presei în «organizație», în fapt, într-o mașinărie întoarsă cu cheia, pusă în serviciul intereselor de business ale patronului, modalitățile prin care

²⁷ Andreea Pora & Virgil Burla, De la Armagedon la stenograme, dosar, 22, <http://www.revista22.ro/de-la-armagedon-la-stenograme-9212.html>, 1077 (accesat la 26.10.2010): „Până la un punct, adică până la scurt timp după alegerile prezidențiale, Vântu a lăsat niște «supape», Academia Cațavencu, Radio Guerrilla, Vox Publica, unde șurubul nu era strâns la maximum, «supape» folosite pentru credibilizare, dar și loc de «disidentă» pentru jurnaliștii care nu reușeau să fie soldații disciplinați de care mogulul avea nevoie.”

²⁸ Pora & Burla, De la Armagedon la stenograme, dosar, 22, <http://www.revista22.ro/de-la-armagedon-la-stenograme-9212.html>, 1077 acesat la (accesat la 26.10.2010): „Stenogramele nu sunt decât confirmarea a ceea ce se vede pe ecran, a ceea ce intuim că se află în spatele campaniilor, explicația pentru derapajele de pe scena politică”.

²⁹ De ce s-a „mogulizat” mass-media din România? (În paranteză, fie spus, nu știu de ce nu repugnă termenul depreciativ, defăimător și cu conotații medievale de „mogul” preluat de la Președintele României). Ipoteza mea este următoarea: dincolo de apărarea intereselor economice și politice, dincolo chiar de obținerea de profit din afacerile cu mass-media, miza cea mare a „mogulilor” o constituie nevoia de respect și de prestigiu, de respectabilitate. Întrucât planează suspiciuni mari asupra manierei în care și-au dobândit averile, suspiciuni întărite și de prezența lor constantă la DNA, precum și insistenței cu care clamează că dosarele de la DNA sunt fabricate politic, ei vizează nu atât câștigarea puterii politice, care le-ar oferi posibilitatea de a interveni în aceste dosare, ci mai ales respectul și prestigiul public.

³⁰ Ioana Avădani, „Două idei în același timp și o pădure de dubii”, 22, <http://www.revista22.ro/articol-9213.html>, 1077(2010).

aceasta este folosită ca armă împotriva actorilor de pe scena politică sunt și vor fi mereu de interes public major. În plus, cât de «privată» este viața privată interceptată? Protagonistii nu discută despre amante, neveste, copii, boli sau rufele murdare din debara. Subiectele sunt abolirea dreptului la liberă exprimare în «organizație», orchestrarea campaniilor de presă împotriva unor instituții ale statului, cum este ANAF, aflat în control la trustul Realitatea, intimidarea procurorilor și judecătorilor care îi instrumentează dosarul, manipularea «prostimii».³¹ Deopotrivă, aceste stenograme devoalează cel puțin vanitatea și voința acestui patron de trust „de a face” marile jocuri politice și economice³². Nu vom insista asupra manierei în care se raportează revista 22 la aceste stenograme. Editorialul Andreei Pora le rezumă, sintetizând totodată și tipurile de reacție publică apărute odată cu divulgarea stenogramelor în presă. Vom remarca însă ceea ce ni se pare de o gravitate extremă, și anume că, deși toată lumea intuiește sau chiar știe cum este de facto situația, nu se găsesc totuși și altfel de dovezi prin care să se neutralizeze sau să se stopeze juridic derapajele patronilor de presă, iar cazurile „dovedite” prin stenograme nu produc condamnări juridice și mai ales din partea opiniei publice.

Concluzii

Problema urgentă nu constă în faptul că există presă partizană sau chiar trusturi de presă care răspund intereselor economice și politice ale patronilor, ci faptul că această presă partizană politico-economic este un instrument de șantaj politic și economic în defavoarea informării corecte a cetățenilor. Totodată această presă este dominantă pe piața opiniei publice, confiscând cea mai mare parte a audienței, astfel încât acea parte a mass-media care este relativ independentă economic și politic precum și echidistantă, obiectivă și corectă față de public nu mai are nicio șansă față de acapararea prim-planului de către presa partizană care reușește să modeleze, printr-o repetiție insistentă, opinia publică cu temele și în forma care îi favorizează interesele. Ce vrem să susținem e că legitimitatea unei opinii sau a alteia este obținută prin efectul pervers

³¹ Andreea Pora, „Banii lui Vântu au miros”, 22, <http://www.revista22.ro/articol-9208.html>, 1077(2010).

³² „Stenograme din dosarul SOV: Discuțiile cu șefii Realitatea și cu Nistorescu, Chirieac și Drăgotescu” 18 octombrie 2010, ediția online, <http://www.revista22.ro/font-colorcc0000stenograme-din-dosarul-sov-discu355iile-cu-351efii-rea-9149.html>: „S.O. Vântu: – Măi, și ca să spunem până la capăt, suspendarea a fost făcută ca urmare a alianțelor pe care le-am construit eu pentru suspendare, pentru că mi-a deschis dosarul cu Banca Agricolă. Chirieac: Da. S.O. Vântu: – Și am vrut să-i dau o lecție, dar nu până la capăt. ... S. O. Vântu: Măine, dacă fac o înțelegere cu Băsescu, Moșule, sunt cu tine, din momentul acela am dat ordin în organizație și organizația este cu Băsescu. Punct. Fără abateri de genul fac înțelegere cu ăla și mă trezesc două fete cinci castele. Am decis că luptăm împotriva lui Băsescu, toată organizația trebuia să lupte împotriva lui Băsescu cu toate armele.” A se vedea și <http://www.revista22.ro/font-colorcc0000dosar-22-font-presa-oligarhilor-6492.html>: Andreea Pora, Dosar Presa Oligarhilor: „Din postura de actori politici, cei trei oligarhi vor nu doar să schimbe președinți, guverne și majorități parlamentare prin campaniile duse de trusturile pe care le controlează, dar și să redeseneze mecanismele de funcționare ale statului de drept, să decidă ierarhii sociale și intelectuale. În general, acestea se subscriu propriilor interese economico-financiare sau sunt în legătură cu dosarele în care sunt anchetați de procurori”.

al repetiției și nu pe temeiul adevărului, adică al dovezilor cu care este probată acea opinie. Iar acest fel de a face presă tinde să devină normalitatea. Consecințele neintenționate sau poate deliberate ale acestui stil de a face presă constă în faptul că opinia publică ajunge să fie sedată, anesteziată de judecățile globale sau prin opiniile de tipul: toți mint, referitoare la jurnaliști, și toți mint, sunt corupți și fură, referitoare la oamenii politici. O altă consecință care afectează, poate în mod global, mass-media este aceea că funcția sa principală, adică de „câine de pază”, de informare și de critică a puterii și a societății ajunge să fie denaturată într-o asemenea măsură încât mass-media se auto-discreditează³³. Vreau să spun că, începând din 2007 și până în prezent, spre deosebire de anii '90, critica puterii și a guvernării este într-atât de extinsă, atât de vehementă și neprofesională încât vocea guvernării abia dacă se mai aude. Și, doar prin contrast cu această situație, critica echilibrată, obiectivă și imparțială apare ca fiind susținătoare a puterii: intelectualii din GDS și de la revista 22, precum și alții, au fost etichetați rapid ca fiind „intelectualii lui Băsescu” deși multe, foarte multe din paginile revistei au fost extrem de critice la adresa Președintelui, a Guvernului și a guvernării. Cu alte cuvinte, mass-media riscă să se autodiscrediteze din lipsa dovezilor cu care face o critică partizană, interesată, neprofesională a Președintelui și partidelor aflate la guvernare și, pe cale de consecință, este posibil ca pe viitor funcția de critică în genere a puterii să fie subminată prin pierderea credibilității.

Riscând și o judecată în loc de o concluzie generală, am putea spune că, pe fond, democrația din România post-comunistă are aceeași urgență: cetățenii români nu dispun încă de un segment mass-media care să fie suficient de independent din punct de vedere politico-economic, astfel încât ei să beneficieze de o informare corectă, obiectivă, echilibrată și echidistantă.

Bibliografie:

Revista 22, numerele 45 (1990), 47 (1990), 49 (1990), 5 (1991), 10 (1991), 21 (1991), 24 (1991), 42 (1991), 50 (1991), 51 (1991), 2 (1992), 3 (1992), 5 (1992).
<http://www.revista22.ro/arhiva>, anii 2009 – 2010.

³³ Rodica Palade, „România din canalele de știri”, <http://www.revista22.ro/articol-6491.html>, 1017 (accesat la 1.09.2009): „Ultimul Barometru Global al Corupției (iunie 2009), realizat anual de Transparency International încă din 1992, înregistrează o mutație spectaculoasă: la capitolul încredere, presa din România cade de pe locul trei, pe care îl ocupase ani în șir, după Biserică și Armată, în plutonul celor mai corupte instituții. Oamenii au reușit să identifice mecanismul perfid al manipulării și taxează ca și cum ar fi fost de față la tranzacțiile oneroase care se fac astăzi între sfera politică, economică și presă”.